

Žena u arhivskim pričama Dubrovačke Republike

Čupić, Andrea

Undergraduate thesis / Završni rad

2019

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:290015>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-07**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Andrea Čupić

Žena u arhivskim pričama Dubrovačke Republike

Završni rad

Zadar, 2019.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku

Preddiplomski sveučilišni studij hrvatskog jezika i književnosti (jednopedmetni)

Žena u arhivskim pričama Dubrovačke Republike

Završni rad

Student/ica:

Andrea Čupić

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Vanda Babić

Zadar, 2019.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Andrea Čupić**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Žena u arhivskim pričama Dubrovačke Republike** rezultat mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovanoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 10. rujna 2019.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. POJAVA ŽENA U POVIJESTI DUBROVAČKE REPUBLIKE	3
3. TRAGIČNI ŽIVOTI NEDUŽNIH DJEVOJAKA	5
3.1. Kobna smrt djevojke Pod Orsulom	5
3.2. Seksualno iskorištavanje žena.....	7
3.3. Čin odsijecanja pletenica.....	9
3.4. Sakaćenje mladih djevojaka	9
4. VJERIDBE ŽENA	11
5. ŽENSKA ZANIMANJA	14
5.1. Tovijernarice	16
5.2. Prodavačice prehrambenih proizvoda.....	17
5.3. Lavađerice	20
5.4. Dojilje.....	20
5.5. Ostali ženski poslovi	21
5.6. Bahorice, vilenice i vještice.....	22
6. PRIHVAĆANJE ŽENE KRAJEM 18. STOLJEĆA.....	26
7. ZAKLJUČAK	29
8. SAŽETAK.....	30
9. LITERATURA.....	32

1. UVOD

Predmet je završnoga rada prikaz sudskih zapisnika preuzetih iz Dubrovačkog arhiva, iz kojih će se izdvojiti događaji usko vezani uz sudbinu žene, majke, supruge i djevojke. Arhivske priče otkrivaju detalje iz svakodnevnog života te surovu istinu tadašnjega vremena u kojemu se ponajviše istaknula žena, nositeljica žrtve i teškoće življenja pod okovima vlasti, a posebice muškarca.

Cilj je završnoga rada ukazati na nestandardne postupke žena u vremenu Dubrovačke Republike, koje su svojevrijedno proturječile autoritetima s ciljem ostvarenja boljitka vlastite obitelji, ali i lišavanja pritiješnosti ženskoga roda. Rad otkriva nipošto lagodan život požrtvovane žene, koja se u pojedinim slučajevima uspijeva odmaknuti od tradicijske stege i narušiti zadane konvencije ponašanja, srljajući za višim ciljem te često dovodeći vlastiti život i život svoje obitelji u pogibeljnost. Ovaj je rad načelno podijeljen u pet dijelova, a pretežito prati živote pučanki primorane zauzimanju za vlastitu egzistenciju, stoga rad obuhvaća sljedeće teme: *Pojava žene u povijesti Dubrovačke Republike*, *Tragični životi nedužnih djevojaka*, *Vjeridbe žena*, *Ženska zanimanja* te *Prihvatanje žene krajem 18. stoljeća*. Nadalje su teme podijeljene na potpoglavlja koja progovaraju o svakodnevnim situacijama preuzetima iz povijesnih izvora te golim činjenicama dočaravaju stvarnost ondašnjice. Osim toga, spominju se i stari dubrovački autori koji su pišući svoja djela također bili inspirirani duhom vremena, obogaćenim intrigama i zavrzlamama.

U poglavlju *Pojava žene u povijesti Dubrovačke Republike* naglašava se izbjegavanje spominjanja žene unutar povijesnih knjiga i izvora, ponajviše zbog njenog ugnjetavanog položaja, odnosno isključive smještenosti u kućno ozračje. Tragičnost žene vladala je gotovo do sredine osamnaestoga stoljeća, kada je popustila mizoginija.

Poglavljje pod nazivom *Tragični životi nedužnih djevojaka* iznosi razna svjedočanstva vezana uz tragične završetke mladih djevojaka, koje su svoje živote okončavale strahovitim samoubojstvima ili su pak bile žrtve silovanja, odsijecanja pletenica (što se poistovjećivalo s gubljenjem časti), pa čak i sakaćenja.

Poglavlje *Vjeridbe žena* sadrži svjedočanstva o vjeridbenim ugovorima, pretežno neželjenim sklopljenim brakovima, zabranjenim ljubavima među nejednakim društvenim slojevima, što je u velikoj mjeri tematizirano i u komedijama dubrovačkih autora.

U poglavlju *Ženska zanimanja* može se uočiti pregršt poslova kojima su se žene bavile, a s obzirom na to da su društvu bila sumnjiva, česte su osude i optužbe za bavljenje nečasnim zanimanjima, što potkrjepljuju i arhivski zapisnici. Unutar obrađenog poglavlja istaknute su žene poznate kao *tovijernarice*, *ledarice*, *mljekarice*, *uljarice*, *slanarice*, *tržnice*, *lavađerice* ili *lavandere*, *pralje*, *dojilje*, *češljarice*, *krojačice*, *krpaturice*, *pastirice*, *bahorice*, *vilenice*, *vještice* i sl.

Posljednje poglavlje *Prihvaćanje žene krajem 18. stoljeća* progovara o potpunom zaokretu u odnosu društva prema ženi, labljenju ženomrstva i prihvaćanju vrijednosti žene, dostojnoj slobodi kretanja i govora. Potom dolazi do rušenja konvencionalne ženidbene tradicije, a neizostavno je akcentirati i emancipaciju, što je zapravo i glavni dokaz jednačenja žene s muškarcem.

Za istraživanje predmeta i potrebe ovoga rada uvelike je poslužila literatura autorice Slavice Stojan, koja je u mnogim svojim radovima obradila položaj žene u Dubrovniku, ali i ostali autori koji se dotiču teme žene unutar konteksta Dubrovačke Republike.

2. POJAVA ŽENA U POVIJESTI DUBROVAČKE REPUBLIKE

Povijesni su izvori starijih razdoblja Dubrovnika skromno odjeknuli iskaze o kretanjima i položaju ljepšeg spola u društvu. Pojavnost žene izvan kućnih okvira ograničena je na situacije u kojima je njezina ulogu bila neminovna pri funkcioniranju društva. Nakon dugog zadržavanja u sjeni muškarca, u svijest povijesti ulazi žena vođena sasvim običnim događajima iz života, a usprkos tomu što se javljala tek povremeno, oduvijek je znana kao nepresušni izvor inspiracije te često nazivana muzom tradicionalne povijesti (Gross, 1996: 71-87).

Slaba upućenost u aktivnosti žene toga doba upravo leži u činjenici da se svakodnevni život nigdje nije zapisivao, uz iznimku zadržane korespondencije i dnevnika. Promatranjem ostataka svakidašnjice dvostoljetnog razdoblja od 1600 pa sve do 1815, Stojan je proučila različite sudske spise, najčešće talijanskim jezikom pisane, ali i rijetke na izvornom hrvatskom jeziku, koji nisu prevedeni isključivo zbog sintaktičkih i leksičkih prepreka. Iz istih se mogu iščitati sudbine pučkih žena koje nose sa sobom pregršt društvenih, obiteljskih, ekonomskih i ljubavnih, naizgled banalnih situacija svakodnevnog života, koje kao takve otkrivaju vlastitu bit zavijenu u osnovi svih povijesnih kretnji. Unatoč tomu što se u sudskim zapisnicima katkad spominjala žena, to nije značilo i njezinu prisutnost u kakvom sudskom postupku. U rijetkim je slučajevima tek bilo riječ o pritužbi pisanog oblika koje su žene uz pomoć svojih zastupnika posredovale sudu, što je obično uzrokovano ometanjem posjeda. Premda se u sudskim dokumentima nisu mogle pronaći tvrdnje koje bi izgovorila žena, to nije slučaj u pismima posvećenim prijateljima u kojima je njezina riječ zasigurno autentična i vjerodostojna (Stojan, 2003: 10-11).

Arhivski izvori, točnije zapisnici sa sudskih procesa Kaznenog suda u Dubrovniku kojima Stojan pristupa, koncentrirani su na atipične situacije tadašnje svakodnevne koji naglašavaju moralnu iskvarenost i odstupanja od društvenih formi, no ujedno oslikavaju i položaj žene koja se u korist boljitka vlastite obitelji, pri oslobađanju vječne stege, služila raznoraznim sredstvima. U spomenutim se dokumentima mogu pronaći svjedočanstva o ženama koje se suprotstavljaju tradiciji, a njihov izlazak iz zasjenjene pozadine omogućen je pod uvjetom „*povjerljive prisnosti ognjišta*“ (Stojan, 2003: 13).

Od žene se prvenstveno očekivalo da služi muškarcu u svim segmentima života, od njegovanja, liječenja bolesti, rađanja i odgajanja potomstva, kao i utapanja tuge u novim trudnoćama i porodima u slučaju smrti djeteta. Smatrala se simbolom života kojeg ujedinjuje religija, ljubav, dobrota i moralnost, međutim nailazila je na iskušenja koja su proizlazila iz njezine neprestane čežnje za nedokučivim i nezadovoljstva načinom života, a čemu su nerijetko uslijedili grešni postupci. Arhivski dokumenti grada Dubrovnika jamačno su rekonstruirali lik žene koja je istodobno potvrdila vjerodostojnost njezine sudbine u povijesnim razdobljima (Stojan, 2003: 12-14).

3. TRAGIČNI ŽIVOTI NEDUŽNIH DJEVOJAKA

3.1. Kobna smrt djevojke Pod Orsulom

Priča progovara o Luciji, kćeri Petra Trtomana iz sela Bani, koja je uslijed bijega pred silovanjem svojega gospodara Džore Bosdarija iščezla iz njegove kuće u Gradu, dana 6. svibnja 1726., bježeći prema rodnim Konavlima. Ne bi li je zadržao na svojem teritoriju, gospodar za Lucijom šalje vojnika Stjepana Marića, međutim on, inače spor u nogama, moli mlađeg prijatelja, vojnika Nikolu Mazavca, da je vrati k gospodaru. Mazavac uspješno sustigne djevojku na vrhu Čibače, nedaleko od kuće gospara Šulinovića, nakon čega se Lucija primora predati i vratiti se prema Gradu: „*Hodi samnom u tvoga gospara koji ti obećava da ti neće ništa učiniti*“, uvjeravao je Mazavac prestrašenu djevojku koja je, sluteći što je čeka, kumila i molila za oslobođenje: „*Ja sam sirota, ja mu neću moć ugoditi službom*“, na što joj on odvrati: „*Ne mogu te puštiti nego valja da ideš!*“ (Stojan, 2003: 15).

Povratak je za Luciju bio koban, a cijelim je putem vladala sablasna tišina. Koračala je za vojnikom osvrćući se oko sebe, u nadi za spasenjem. Vidjevši Grad pred sobom, djevojka se teškim koracima krene penjati uz stremen Dubca, a konac priče zapiše pisar dubrovačke sudske kancelarije pred gospodom sucima Kaznenoga suda:

„*Kad smo došli pod Orsulu, tad sam ja zajedno s rečenom Lucijom obrnuo donjijem putem... i kako smo izašli na Orsulu i otkrili Grad, reče mi s gornjega puta Stjepan: - Nikola, kamo ti Lucija, koja, kako se povratih malo nase, izidoh na jednu stijenu i vidjeh nju dje nametnula na glavu koret konavoski i utoliko se bacila sama po sebi niz stijene...*“¹ Dva sudca su naišli na djevojkin leš, „*vrh lubanje bio joj je otkriven, vrat slomljen*“.² Gospodar Džore nije bio pozvan svjedočiti pred sucima, djevojčino tijelo je pokopano, a slučaj zaključen (Stojan, 2003: 15-16).

Na istom se mjestu nakon ovog nesmiljenog događaja zaustavlja i Kukuljević, 2. studenog 1856., što bilježi u svojim *Uspomenama*:

„*Čestokrat pokaza nam se na putu pod nogama more, koje kadikad preko petdeset sežanja pod nami ležaše, a mi moradosmo uz taj dubok ponor, po uzkoj cesti, na kojoj ne ima ni zaslona. Pogled na more, na Cavtat i Lakromu pred nami, a na Dubrovnik, otok sv. Andrije itd. za nami*

¹ *Lam. Crim. sv. 78, f. 131-134.*

² *Ibid*

bijaše prekrasan, ali kad smo zavirili u ponor, shvati me nehotice groza, jer tada nisam bio jošte viknuo putovati po onakih strmih, uzkih i opasnih putevih, kao što ih ima Dalmacija, a još više susjedna Bosna... Pod nami udaraše šumni romonom more u kopnji, konji pod nami sklizahu i turahu uspod kopita kamenje u ponor. Cesta pokrivena golom stijenom i drobnim kamenjem, vođaše strmovito nizbrdice. Pogibelj rijeti svaki čas putniku da posrne konjem zajedno u ponor; što bi se stranomu putniku u mračnoj noći lahko dogodilo. Mi smo hvalili bogu što nam je poslao mjeseca zavođu i čuvara.“ (Kukuljević Sakcinski, 1997: 506).

Ono što povezuje Kukuljevića i mladu djevojku Luciju je zadržavanje na istom prizoru, međutim Kukuljević dolazi kao intelektualac i plemić kojeg s jedne strane zadivljuje ljepota prirode, mora, a s druge ga zastrašuje dubina strmovitog ponora. Kukuljević silazi s konja radi vlastite sigurnosti te nastavlja smotreno pješaćiti, dok djevojka u ponoru pronalazi spas od tragedije koja ju je zadesila te tražeći izlaz shvaća da je jedino rješenje njezinog bespomoćnog stanja samoubojstvo (Stojan, 2003: 16).

Kofman tumači da se tim činom želi dokazati da je tjelesna čistoća jedini kriterij njezine časnosti, što je i povod nadjačavanju straha od smrti (Kofman, 2000: 36-36). S ciljem očuvanja vlastite neporočnosti, djevojka se bacila u ponor, što je čini još jednim primjerom djevojke koja uvjerava da je djevstvo martirološke naravi (Novak, 1990: 145-158).

Postoji zanimljivost vezana uz mjesto zvanim Pod Orsulom, gdje je nekoć davno postojala crkvice posvećena sv. Orsuli, zaštitnici djevice, a sami ostatci kamenih ukrasa ukazuju na predromaničku crkvu iz 11. stoljeća. Uz kult sv. Ursule vezuje se legenda o mučenici, engleskoj kraljevskoj kćeri zavjetovanoj na djevičanstvo, koja je podnijela mučeničku smrt zajedno s nekoliko djevice. Djevojke su se ploveći Rajnom prisilno zaustavile u Kölnu, gdje su ih pobili Huni. Štovanje svete Orsule potaknuto je svjedočanstvom koje se još u 8. stoljeću raširilo Europom. Sv. Orsula je simbol pobožne djevice koja nesebično izabire smrt kako bi zaštitila nedužnost sebe i svojih prijateljica. Legenda o sv. Orsuli je dospjela i do Dubrovnika, a njezinu raširenost na dubrovačkoj području dokazuju primjeri iz literature. U Dubrovniku su se izuzev sv. Orsule štovale i druge djevice koje su uglavnom bile i mučenice. Inače poznati po gradnji crkvi i kapela na mjestima izuzetnog značaja i poruke, Dubrovčani su u čast svete podigli crkvu na nepristupačnoj poziciji, na kamenoj i skliskoj strmini. Dubrovački se toponim Orsula ne vezuje ni uz jednu predaju o djevojčinu samoubojstvu iako je hrvatska usmena književnost bogata pričama o djevojačkim skokovima u ponore s ciljem zaštite djevičanstva. Dakle, može se samo nagađati je li mlada Konavoka samoubojstvom baš pod crkvom svete

Orsule nastojala ukazati na vlastitu nesreću koju je mogla usporediti s mukama sv. Ursule ili se pak predala sudbini u datom trenutku očaja (Stojan, 2003: 18-20).

Nikola Nalješković je vjerovao da umrle djevice postaju zvijezde koje svijetle na nebu, a Ivan Gundulić je u svojim *Suzama sina razmetnoga* isticao da se sva djevojačka ljepota očituje u njihovoj čistoći:

„Djevojčice prigizdave

cvijet čistoće svoje mile...“ (Gundulić, 1938: 357)

Priča o djevojci Luciji može se usporediti s plemenitom rimskom djevicom Lukrecijom, koja nakon što biva silovana počini samoubojstvo te ju Dante, sažalivši se nad njezinom sudbinom, smjesti u prvi krug *Pakla*. Ta se tema mogla pronaći i u djelima dubrovačkih književnika pa je tako primjerice Mavro Vetranović istoj djevojci posvetio pjesmu *Lukreciji Romanoj vladici* u kojoj slavi njezinu hrabrost, bez trunke osude nad samoubilačkim činom: *„...pošten glas bolje je dobiti, nego li zlatan pas s prijekorom nositi“* (Vetranović, 1871: 200-201).

3.2. Seksualno iskorištavanje žena

O samom vrhuncu tjelesnog užitka muškarca nad ženom progovara pjesnik Ilija Crijević, opisujući ženin način obrane zubima i noktima:

„Može li se u same nokte pouzdati? Zašto ne?

Priliči pouzdati se u djevičanski zub ili nokat

Zašto opet onomu kojeg pobijedi ne želi, djevica odbija?

Zar ne zato što je krvav poraz veseli? ...

Stoga, djevo, ne prestani braniti svoj stid!

Bori se, jer što se budeš više borila, draža ćeš biti...“ (Prosperov Novak, 1997: 91)

Odbijajući nasilnika, žena je refleksno upotrebljavala ugriz zubima i grčevit stisak, što je bio jedini otpor kojeg je mogla pružiti kao pučanka, a upravo je to i razlog učestalim i tragičnim ženskim sudbinama (Stojan, 2003: 22-23).

Zapisnici sa sudskih svjedočenja o silovanju proizlaze iz ženinog iskustva popraćenog strahom od osвете, uznemirenosti vlastitom reputacijom, mržnjom i ljubavi, stoga mnoge silovane djevojke nisu bile sklone iznošenju detalja toga čina već su nudile samo gole činjenice nasilja (Stojan, 2003: 28).

Žensko izvještavanje o seksualnom nasilju zadire u intimu njihovog stradanja, seksualnosti i tjelesnosti, aludira na izgublenu čast, a te su praznine u takvim iskazima rezultat nemogućnosti izražavanja nakon proživljenih traumatičnih situacija i boli. Djevojke koje su se odvažile javno kazati svoju priču, dolazile su u opasnost da budu optužene za kletvu, a često i blud. Ženi su tako teško pronalazili olakšavajuće okolnosti i opravdanja, a svaki susret s muškarcem značio i potencijalnu opasnost, stoga se od nje očekivalo da ga svjesno izbjegava. Njezin se život nakon pretrpljenog silovanja smatrao uništenim, premda je silovatelj često bio prisiljen oženiti se njome, no žena je i s te strane ispaštala jer je slučaj trebalo dokazati, a svjedoci su u takvim situacija bili rijetkost. Muškarac je na sudu svoj postupak pravdajući se na ženino zavođenje, da ga je „*vrag natento*“ ili pak „*nesreća natjerala*“. Zanimljivo je kako se njegovo iskorištavanje žene naziva *tentanjem* đavla, odnosno muškarac se predstavlja žrtvom đavolske kušnje. Sukladno tomu, govor o silovanju kao povijesnom i kulturološkom fenomenu uvelike ovisi o samoj okosnici pripovijedanja, kao i o tome tko iznosi sadržaj priče, žena ili muškarac (Stojan, 2003: 29).

Kao primjer seksualnog nasilja uzet će se slučaj mlade djevojke Lucije Mihajla Miladinovića iz Brotnica. Djevojčicu staru između 9 i 10 godina, silovao je 14. travnja 1693. Ivan Stjepanov Demović s Mrcina. Lucija je bila pastirica na Ilijnoj Glavici u gospođe Ore, udove Martolice Cerve. Ivan Demović, kmet Miha Vlahova Bosdarija zaderao se iz *đardina* svojega gospodara kako bi joj priopćio da je zove djevojka Rade, no djevojčica ga odbija govoreći mu da ne može k njoj zbog previše obaveza. Demović ne odustaje zaderavši se ponovno da je Rade zove u gornji *đardin*, nakon čega se djevojčica popela na među te biva bačena na tle i silovana, unatoč glasnom zapomaganju. Krvavu i premlaćenu djevojku su pronašli Vlasi, a ona je plačući govorila: „*Umato me Ivan iz Konavala, kmet Giva Bosadarova u đardin i osramotio me...*“ Krivca, koji se najprije odlučio na bijeg, uhvatili su *barabanti* i doveli pred sud gdje je sve priznao, ali i pravdao govoreći: „*Nesreća me natantala*“. Demović je sudcima obećao da će djevojčicu uzeti za ženu netom nakon izlaska iz tamnice, što je i

ostvario (Stojan, 2003: 29-30). Ivan se oženio Lucijom 14. rujna 1706. godine, trinaest godina poslije silovanja, a u Dubrovniku im je rođena kći jedinica Ana (Anica).³

3.3. Čin odsijecanja pletenica

Odsijecanje djevojčinih pletenica predstavljalo je gubitak njezine časti, a budući da se tim činom zadiralo u tjelesni integritet, posljedice su bile vrlo bliske onima koje je na djevojčinu dušu ostavljalo seksualno nasilje. Opuštene pletenice niz leđa i prsa djevojaka, ili uvijene u krunu na njezinoj glavi, označavale su najljepši ukras njezine ljepote, mladosti i nevinosti, stoga je njihovo odsijecanje bilo jednako oduzimanju djevičanskog tijela, odnosno osjećaju sramote, bijedi i nesreći. Iz sudskih se spisa može naći nekolicina primjera u kojima se spominje odsijecanje pletenica:

„Madi, kćeri Petra Alamata iz Komolca, pletenice su odsjekli brat Petar i njegova žena iz zavisti“⁴

Stojan u svojoj knjizi izdvaja slučaj o Niki, kćeri Antuna Glunčića iz Malog Stona. Plemić Vlaho Lukov Bona je nakon bezuspješnog pokušaja silovanja, 25. ožujka 1725., Niki odsjekao polovicu pletenice. Djevojka se beznadno branila, a njezine pozive upomoć načula su dvojica namjernika koji su dolazili iz Stona prema Malom Stonu.⁵ Usprkos pokušaju sprječavanja čina, plemić je ostvario svoj naum, a prema riječima žrtve, „...izvadio je nožice i ostrigo mi je polovicu od jedne pletenice kosa i ugrabio mi je mahramicu i odnio od kosa što je ostrigo.“ (Lonza, 1996: 10-11).

3.4. Sakaćenje mladih djevojaka

Djevojke i djevojčice su često bile nasmrtno prebijene, a odgovorni počinitelj je znao biti i unutar obitelji žrtve. Primjerice Anica, kći Andrije Fatutta, umrla je od fizičkog kažnjavanja, točnije od goveđe žile kojom ju je otac tukao. Djevojka je više puta bježala iz kuće od nasilnika, ali se ponovno vraćala, ne imajući drugog izbora. Anica je trpjela očevo i maćehino maltretiranje koje je dolazilo do zatvaranja pod skalom i mučenje glađu i žeđu. S obzirom na

³ Knjiga kršenih župe Grad (1706-1711)

⁴ *Lam. Crim.* sv. 68, f. 104

⁵ *Lam. St. Ser.* 69, sv. 125, f. 190.

to da je mučenje mlade Anice trajalo godinama, čeljad je sve vidjela, no nitko nije poduzimao nikakve mjere. Nakon Aničine smrti, „*otac joj se retiro u crkvu*“, zajedno sa ženom.⁶ Sličnu je sudbinu imala većina napuštene ženske djece koje su koristili kao radnu snagu na selu. Uz silovanje i mlaćenje, djevojkama se često prijetilo sakaćenjem, što je ostavljalo trajne posljedice na njihovom tijelu. Tim su se činom označavale djevojke koje su javno prozване prostitutkama ili žene za koje se sumnjalo da su svodilje. Odsijecanje njihovih ušiju i nosova slijedilo bi neposredno od odbijanja neželjenog prosca ili pak u obiteljskim obračunima u koje sama djevojka i nije bila upletena (Stojan, 2003: 35)

Petar Ivanov Kolić iz Čajkovice 1716. je unakazio neudatu kćer Ilije Tonkova Mariju na posjedu Marina Junijeva Gradija pod putom, nakon čega je pobjegao u Tursku. Teško ranjenoj djevojci su odrezana oba uha i zadane dvije teške rane na vratu te je smještena u bolnicu *Domus Christi* gdje je utvrđeno da su njezine rane smrtno. Obitelj nesretne Marije svjedočilo je da je Kolić ukrao dva brava, zbog čega ih je konstantno ucjenjivao, a posebno prijetio djevojci: „*Činiću da ideš bez uši i nosa!*“⁷

Poseban oblik sakaćenja djevojaka izvodilo se urezivanjem britve po licu, tzv. „jegurje“ (Fotez, 1967: 93):

„*Gdigod di te nađem, imam te isfjersat*“, riječi su jednog Stonjanina koji je prijetio djevojci.⁸

Anicu Dražinu, pod nadimkom Spurta, 27.2.1600. ranio je Luka Nikolin Belli britvicom po licu, što je potaknuto, prema vlastitoj izjavi, njezinim dugim jezikom.⁹

Fjersanje, nakaženje britvicom, nožem i slični alatima u većini se slučajeva izvodilo na ženskom licu, što je ostavljalo vječni otisak i sjećanje na nemilosrdan događaj (Stojan, 2003: 36)

⁶ *Lam. Crim. sv. 65, f. 112.*

⁷ *Lam. Crim. sv. 65, f. 151, 158-163', 186.*

⁸ *Lam. St. sv. 98, f. 68.*

⁹ *Lam. Int. For. sv. 60. f. 172-174, 187-189, 199, 200, 218.*

4. VJERIDBE ŽENA

Sudska je kancelarija obilovala optužnicama vezanima uz teške prekršaje i zločine, najčešće zapisnicima o pljačkama, ubojstvima, prijevarama i nasilju. Surovi i siloviti tjelesni napadi na imovinu spadali su pod svakodnevna zbivanja, a ljudski se život slabo cijenio. Može se reći da je okidač tog mračnog razdoblja strašna trešnja 1667. godine, a posljedice su ostavile dugotrajan učinak, gotovo tijekom cijelog 18. stoljeća. Kazneni sudci koji su se obično birali na mandat od godinu dana iz redova dubrovačke vlastele, bavili su se raznim sudskim procesima o krvavim zbivanjima, a porastao je i broj sudionika i svjedoka. U ovako tegobnim okolnostima tužbe koje su bile lakše prirode, odnosno zadirale u društveni integritet i prava pojedinca, ostale su neprikladne i veoma rijetke. Otpuštanjem napetosti u povijesnom razdoblju dolazi do promjene ljudskog mentaliteta i osjećajnosti, počinje se cijiniti nepovredivost života te njegova duhovna vrijednost (Lonza, 1997: 109).

Takvo je stanje rezultiralo manjim brojem zločina i prekršaja, ali i time da su sudske vlasti počele zanimati sve vrste kaznenih djela, a posebice onih koje su se ticale povrede moralnog integriteta žena, odnosno djevojaka. U Gradu se polovinom 18. stoljeća javlja niz tužbi koje su napuštene vjernice uputile protiv svojim nemarnih vjerenika, tako što su isticale svoja prava prema vjeridbenom ugovoru (Stojan, 2003: 51).

Zaruke su obično isključivale stav o slobodnoj volji odabira životnoga partnera, odnosno protivljenje roditeljske volje označavalo je izazivanje nevolje kao što je razbaštinjenje, izbacivanje iz kuće i nanošenje sramote. Za „svršit vjeru“ trebalo se najprije potanko dogovoriti ili *abokat* (Bogišić, 1065: 102-103). U sporazumnom određenju vjeridbe sudjelovali su mnogi članovi zajednice, pa su tako osim roditelja i starije braće u čin zaruka često bili uključeni i susjedi, šira rodbina, bitni prijatelji i sluge, a katkad i župnici u selima dubrovačke okolice. Svaka je vjeridba donekle bila u krugu interesa šire zajednice, što je često otežavalo situaciju, budući da je vjeridba obično bila čvorište različitih interesa.

Za razliku od djevojaka, mladiće se dosta više upozoravalo na odgovornost braka i na bitnu informiranost o djevojci, o čemu pjesnik Frano Ghetaldi Kruhoradić piše:

„Promisli, mladiću, ke su ovo nevolje,

I Tvomu sad biću oberi što 'e bolje.

Promisli najpre, ki ćeš drum trajati

Zaman se je poslije ponazad kajati“ (Kurelec, 1866-1868: 108-110)

Naspram muškaraca, koji su ponajviše ulazili u brak nakon osigurane egzistencije svojoj budućoj obitelji, djevojke su bile spremne na isto čim fizički sazriju. One su baš iz tih razloga najčešće bile primorane udati se za muškarce dosta starije dobi, što se doimalo prilično neprimjerenim. Stranci su u Dubrovniku mogli primijetiti da je izbor partnera ovisan o staleškoj endogamiji, koja je ujedno i sužavala krug potencijalnih brakova, što nije tako čest slučaj u drugim dijelovima Europe (Vekarić i dr., 2000: 54-59). Tako se iz pisma jednog Francuza upućenog dubrovačkoj gospođici Mariji Bonda može potvrditi kompliciranost tadašnjeg društva:

„Je li vam se udala kći Mada. Ne bih sumnjao u to da je riječ o bilo kojoj drugoj zemlji, ali vi ste tako čudni u vašoj zemlji da je lakše princu da se vjenča nego vama naći odgovarajućeg partnera.“¹⁰

Roditeljima kćeri zrele za udaju bilo je naročito teško, a bračni ugovori su vodili brigu o tome da ime i dostojanstvo mladenkine kuće priliči časti mladoženjine, što je često rezultiralo brakovima među bliskim srođnicima, a posebice u 18. stoljeću. Brak je često bio postupak kojim su se sređivale obiteljske razmirice ili su pak sklapani s ciljem zaštite obiteljske imovine (Nikolić, 1996: 77-84).

Poznati dubrovački humanist Filip de Diversis isticao je kodeks časti Dubrovčana da se ne žene pučankama, kao ni to da plemkinje stupaju u brak s pučanima, što se pravdalo neskladnošću karaktera i načinom života te drugačijim pogledom na čast i stid među ljudima slavnog i niskog roda (Nikolić, 1996: 79).

U Bruerovićevoj pokladnoj igri *Vjera iznenada* djevojčin otac Valo nezadovoljan je izborom vjerenika njegove kćeri: *„Melko je skladan, ma ja mislim joj iznaći koga, kako se zove, još skladnijega vjerenika“* (Bruerović, 1967: 406). Što je djevojka rukovala precioznijim mirazom, to je imala veće mogućnosti izbora, budući da se miraz smatrao jednom vrstom trgovanja. Pronalazak odgovarajućeg vjerenika iziskivalo je oprezan odabir, što je uključivalo dogovor s njime i njegovim roditeljima, a za udaju aristokratske kćeri tražila se svota od šest do deset tisuća dukata (Bruerović, 1967: 383-419).

¹⁰ Pismo Felixa Lareintza Marietti Bonda, Rukopisna ostavština obitelji Bonda, RO 169, XVIII/51 (DAD), prevela Mihaela Vekarić

Ne samo da su vlastelinske obitelji imale ograničenja prilikom vjeridbe potencijalnih partnera, već su i siromašni dubrovački puk, gradske sluškinje, pralje, *soldati* i mornari, mlade kmetice i kmetovi po selima dubrovačke okolice imali otežavajuće okolnosti nametnute od strane njihove obitelji, a kadgod i gospodara. Razlikovali su se po tome što su u tom društvenom sloju vjerenici bili uglavnom vršnjaci, a imali su veća prava glasa prilikom odabira supružnika. Očevu ulogu prilikom odabira i pregovaranja, mogao je u određenim okolnostima preuzeti i djevojčin brat (Stojan, 2003: 60).

Stojan izdvaja situaciju takve prosidbe, gdje je Matija Bjelovučić prosio Violićevu sestru Anicu za svoju ženu, na što mu ona odvratila da nije *padrona* odlučiti bez dopuštenja brata. Na dan Sv. Vlaha 1776. godine Anica se otišla zavjetovati u Janjinu. Prilikom izlaska iz crkve Matija ju zgrabi za ruku i zapita je zašto nije *padrona* bez bratova dopuštenja poći za njega, a druge djevojke jesu. Njihov razgovor završi fizičkim obračunom nad Anicom.¹¹

Iz spisa se može opaziti upletanje gospodarica u život slugu pa su se tako često miješale u određivanje njihovog životnog partnera, ali su i blagoslivljale taj brak skromnim mirazom. Iz komedije anonimna autora sluškinja Katarina donosi veselu vijest izabraniku svoga srca „*da mi je gospođa dala ličencu da se vjerim, a ja neću drugoga za vjerenika nego tebe; i donit cu ti, osvem plate moje, dosta dukata u prćiju što sam od ovoga i od onoga prokačajući se skunatorila*“, na što joj on odgovara „*da kada ćeš ti mene za muža, i ja ću tebe za ženu...*“ (Fotez, 1967: 150). Bilo je i slučajeva kada gospodarica ne bi odobrila izbor sluškinje, pa tako u komediji *Starac Klimoje* sluškinja Krila negoduje: „*malo mi nije gučula pala s onom mojom, s onom koja me hoće vjerit za koga ona hoće a ja ga neću er mi nije drago*“ (Fotez, 1967: 227).

Kao što se može potkrijepiti brojnim primjerima, dogovori vezani uz vjeridbu, njihovi sudionici te sve okolnosti toga tragikomičnog čina česta je pojava u komedijama starih dubrovačkih autora, ne samo kao motiv već i kao njihov glavni sadržaj. Anonimne komedije 17. i 18. stoljeća učestalo obrađuju tu temu, stoga je očigledno da se ne vezuje isključivo uz dramaturško pitanje, nego se traganje za bračnim partnerom doista smatralo sastavnim dijelom života (Novak, 1900: 145-158). Vjeridbe unutar običnoga puka u znatnoj su mjeri bile izložene jednostranim raskidanjem dogovora što je posebice na ženu ostavljalo dramatičan i tragičan preokret u životu. Unatoč tomu, upravo je sklapanje i razvrgavanje vjeridbi bilo popraćeno komičnim trenutcima koje su u svojim dramskim i pjesničkim stvaralaštvima znali prenijeti dubrovački autori, koristeći se slikama stvarnog suvremenog života (Stojan, 2003: 52-61).

¹¹ *Lam. Jagn.* sv. 9, f. 113.

5. ŽENSKA ZANIMANJA

Kao stalna pokornica muževljeva, očeva ili bratova autoriteta, žena se većinom zadržavala na životu unutar kućnih zidova usprkos staležu kojemu je pripadala, pa su se tako ženskoj djeci već od najranije dobi postavile granice kretanja. Određena svojom glavnom reproduktivskom ulogom, ona je kao takva našla smisao u svojoj aktivnosti, odnosno poslovima nužnima za održavanje obitelji (Stojan, 2003: 137).

U razdoblju brojnih poroda, dojenja, bolesti i smrti djece, podizanju i odgoju preživjelih ostala, žena je postala sve više vezana uz kuću gdje su ostali ukućani računali na njezinu pažnju i njegu (Vekarić, 2000: 65). Što se tiče njezine pojavnosti van kućnih okvira, izuzevši odlaske na misu ili ispovijed, žena je bila vidljiva u situacijama prijeko potrebnima za funkcioniranje obitelji. Njezina pozicija nalazila se unutar zidova, a poslovi kojima se bavila bili su strogo kućne prirode, a u odnosu na muža koji se kretao javnom sferom života, ženu je određivala uloga isključivo unutar privatnoga (Karlavaris-Bremer, 1991: 90-95).

Žene su po svemu sudeći u najvećoj mjeri bile ovisne o svojim muževima, kao što su to bile i sluge i djeca, pri čemu su iskazivale odanost, poštovanje, poslušnost i poniznost. Muževi su obitelji osiguravali ekonomsku i fizičku zaštitu, dok je žena promatrana kao *“restriktivni model kućanice posvećene bračnoj i materinskoj ljubavi”* (Stojan, 2003: 137). Takvu podjelu na komičan način dočarava izreka iz Držićeva *Dunda Maroja*: *„Ako čovjeka išteš, ovo je na pjaci; ako žene išteš, u kući su gdje kudjelje predu.”* (Držić, 1979: 524).

S obzirom na to da poslovi vezani uz brigu oko kuće nisu zahtijevali pretjeranu umnu sposobnost, želje i planovi žene nisu se mogli ostvariti u željenoj mjeri, pa je upravo iz tih razloga dolazilo do napetosti između njezine isključivo ženske uloge koja se vezivala uz ognjište te radoznalosti prema životu i događajima van kućnih vrata. Zatim, muž je često odlazio u neizvjesnost mora, a nerijetko na nesigurna trgovačka putovanja u zaleđu Republike, dok bi se ženu osudilo na samotani život, skrb za kuću, podizanje djece i čekanje muža, katkada i do deset godina. S obzirom na to da je prisustvo muškarca u kući jamčilo ženinu čast, poštenje i predanost, prema ženama koje su živjele same su se odnosili s potpunim nepovjerenjem te su im iz tih razloga često ukidali pravo slobode (Janeković-Römer, 1994: 126-127).

Žena je u pojedinim slučajevima bila prisiljena poduzeti nešto po pitanju zarade kako bi prehranila obitelj, a samim izlaskom iz sigurnosti doma, zakoračila bi u izazovnu situaciju u kojoj bi mogla biti obilježena kao nevjerna i grešna žena, zla žena, kradljivica, svodilja,

psovačica. Unatoč rečenomu, u Dubrovniku se oduvijek zamjećuju žene koje su se opirale ponosu muškaraca i predrasudama s namjerom ostvarenja materijalne i moralne zavisnosti (Vekarić, 2000: 109). Žene su se borile sa stereotipnim osuđivanjima tzv. nečasnih zanimanja poput babice, a svaki se javni posao (pekarice i prodavačice kruha, *tovijernarice*, prodavačice ulja, zeleni, pralje na javnim fontanama, brodarice itd.) smatrao usputnim poslom pod krinkom iza koje se žena još bavila prodajom vlastita tijela ili se nazivala svodiljom (*rofijana*). Njezina potreba za zarađivanjem za život vodila je opiranju standarda o ženskoj čestitosti. Ipak, žene koje su radile kao sluškinje smatrane su najneuglednijima, a nemoral im je bio glavno svojstvo radnoga mjesta (Stojan, 2003: 138).

Premda povijesni izvori starijih razdoblja vrlo malo nude informacija o aktivnostima žena, pri čemu se osjeti nedostatak ženskih cehovskih udruženja (naspram brojnih muških bratovština), iz vjerodostojnih zapisa sudske kancelarije koji su sadržavali izvještaje o njihovim djelatnostima, moguće ih je smatrati sudionicama zbivanja u gospodarskom životu Dubrovnika. Međutim, svakodnevni se život zaposlenih žena u Gradu pratio pod budnim okom javnosti, u dosta većoj mjeri nego što je to bio slučaj kod žena iz ruralnih krajeva ili gradskih žena čija je jedina funkcija bila briga za svoju obitelj. Njihova pretjerana izloženost javnosti tako je uzrokovala mnoštvo razmirica, tuča i napada, što je ženu dovelo pred sud te ostavilo posljedice na njezino dostojanstvo i egzistenciju, pri čemu se dubrovačke marginalke nisu puno razlikovale od žena iz drugih razvijenih područja Europe. Urbani život je i u to vrijeme bio dosta lagodniji, što mogu dokazati česti dolasci žena sa sela u grad, koje bi se zapošljavale ne samo u kućnoj službi, već i na raznim drugim uslužnim poslovima. Popriličan broj žena radilo je sa svojim muževima, u trgovinama i obrtima, dok su neke s drugim ženama i muškarcima sklapale poslove, često neformalne, polulegalne prirode te tako dolazile do nelagodnih situacija, a ponekad i do sudskih postupaka. Iako ženin posao nije mogao pokrivati ni osnovne troškove preživljavanja, ipak su pojedine vješte žene uspijevale malo i prištedjeti. Bez obzira na njihovu samostalnost, žene nisu imale neovisan ekonomski položaj, izuzev udovica koje bi naslijedile obrt pokojnog muža ili slični primjeri. Zaposlene dubrovačke žene obično su pripadale siromašnom, niskom sloju društva, a s obzirom na to da je patrijarhalni položaj ograničavao ženin posao, tipična je radnica mogla biti isključivo neudata žena. Uz posao sluškinje u kućama plemića, ali i imućnijih građana, trgovaca, obrtnika i sl., žene su se vrlo često zapošljavale kao podrumarice, u Dubrovniku poznate kao krčmarice ili *tovijernarice*. Kao što ističe Stojan, dubrovačke *tovijerne*, obično mjesta u kojima se točilo i prodavalo vino, predstavljala su mjesta kolektivnih druženja, izvorišta saznanja, mjesta gdje su se rješavali stari računi, uglavnom u

alkoholiziranom stanju sudionika, stoga se unutar zidova toviijerna vodio slikovit i uzburkan život. U odnosu na neka druga područja u Europi (Engleska), gdje su taverne imale kulturno značenje, a u kojima su se čak izvodile predstave, izjašnjavala karnevalska uviđanja i slične aktivnosti, dubrovačke su *toviijerne* bile scenski prostori tragikomedija koje je spontano stvorio svakodnevni život, a u kojima su kooperirali ljudi s društvenog ruba (Stojan, 2003: 139-140).

5.1. Tovijernarice

Dubrovačke *toviijerne* oduvijek su bile prepune domaćeg, a ponajviše muškog svijeta, kao i putnika namjernika, koje su se nalazile na glavnoj ulici *Placi*, poznatije Stradunu, ali i u sporednim ulicama. Označavale su mjesta na koja su se tijekom dana, a posebice u noćnim satima okupljali obrtnici i prodavači, strani trgovci i mornari, besposličari, čak i žene. *Tovijerne* su bile glasovite po dugim razgovorima o vrućini, vremenskim prilikama, ribarskim pričama, rješavanju susjedskih i rođaćkih razmirica, uz konzumaciju vina u enormnim količinama. Gosti su u takvom ambijentu i polupijanom stanju često posezali za nožem. Ženama je najčešće dodijeljen posao točenja i prodavanja vina, a što je slučaj još od srednjeg vijeka, kao što to svjedoči Statut. Zarada *toviijernarica* bila je oskudna, pa su često varale, okradale gospodare, miješale vino s vodom, u svrhu zarađivanja kojeg novčića više.

Nikola Pavlov Saraca je 13. listopada 1701. godine optužio Đivu Pavlovu, inače smještenom u njegovoj kući na Mljetu, za krađu vina iz bačve u stranju, a istu tu bačvu je napunila morskom vodom.¹²

Drugi slučaj je tužba Stjepana i Nikola Điva Clasci koji su 11. ožujka 1718. optužili Anicu Petrovu, vlastitu *toviijernaricu* jer je prodala podosta bačvi vina i pobjegla s novcima.¹³ Anicu su osudili globom od 12 dukata.¹⁴

Kupci vina su u većini slučajeva bili siromašni pa su pili na dug, a samo utjerivanje dugova je također bila zadaća *toviijernarica*, koje su nerijetko trpjele nekontrolirane izljeve bijesa alkoholiziranog muškog društva. Uz navedene oblike maltretiranja, *toviijernarice* su se susretale i s ostalim tipovima poniženja pa su zbog sklonosti dolaska u takve situacije bile primorane biti odvažne i samopouzdanae kako bi se ponajprije njihov duhovni i fizički integritet očuvao, a

¹² Lam. Crim. sv. 44, f. 29, 30.

¹³ Lam. Crim. sv. 69, f. 73.

¹⁴ Lam. Crim. sv. 69, f. 73.

potom i posao (Stojan, 2003: 146). Neizostavno je kazati kako same *tovijernarice*, uključivši se u mnoge sukobe, tuče, optužbe i ogovaranja nisu bile u svim prilikama bezgrešne. Katkada bi i same poticale nesuglasice iz njima znanih razloga, a jedan od potencijalnih razloga je stvaranje gužve s ciljem privlačenja što većeg broja kupaca. Spomenute situacije zabilježene u sudskim spisima su banalne spram dramatičnih događaja koji bi se ponekad okončali i ubojstvima (Stojan, 2003: 147).

Tovijernaricu Brnje Špeletića Mariju, kćer Petra Alamata iz Cavtata, 18. lipnja 1719. je u stranju gospara Kaboge pokušao seksualno iskoristiti Antun Marinov Nikolić. Napasnik je, ne uspjevši je silovati, počeo tući i vrijeđati te ju bacio na pod, no na njegovu je nesreću nije uspio oboriti zbog *tovijerničine* težine.¹⁵

Dana 5. listopada 1752. ubijena je istoimena podrumarica Vicka Valovića. Njezino tijelo je pronađeno mrtvo u stranju gospara u Cavtatu, s mnoštvom rana. Marija je zaklana nožem, lice je bilo istriženo britvicom, a čelo potpuno razmrskano.¹⁶ Premda je pokrenuta istraga, krvnik nikada nije nađen. Netom nakon događaja je nastala pjesma o tom razbojništvu, međutim podatci o glavnim sudionicima nisu bili vjerodostojni. U naslovu pjesme nije bilo ime ubijene *tovijernarice*, već ime Ane Vitaljkinja, a sam je ubojica bio imenovan, kao i motivi zločina. U književnom godišnjaku *Dubrovnik, zabavnik narodne štionicice* za 1871. je pjesmu objavio Ivan August Kaznačić. Slične nesretne sudbine *tovijernarice* dijelile su u rjeđim slučajevima i druge prodavačice na ulicama i trgovima grada Dubrovnika (Stojan, 2003: 147-148).

5.2. Prodavačice prehrambenih proizvoda

Žene su često bile zaposlene u prodaji proizvoda potrebnih na dnevnoj kuhinjskoj bazi, stoga su radile kao ledarice, mljekarice, uljarice, slanarice, zeljarice, pećarice ili tržnice. Prodavačice leda ili „*ledarice*“ nisu poslovale isključivo u ljetnim mjesecima, već su led, kao bitno sredstvo u medicini, prodavale tijekom čitave godine. Ljeti se u Gradu dnevno trošilo 110 do 330 kilograma leda (Miović-Perić, 1997: 55). Kupci leda obično su bili imućniji, plemići i bogatiji građani koji su ga koristili u svrhe osvježenja sladoledom ili hladnim napitkom, dok su ga u medicini koristili za ljekovite namjene.

¹⁵ *Lam. Crim.* sv. 71, f. 163-165.

¹⁶ *Lam. Crim.* sv. 118, f. 36-37.

Ledaricu je Katarinu 9. srpnja 1691. godine pretukao Domeniko Cvijeta postolara s komadom daske, čemu su prisustvovali Nikola Raosavin i Nikola postolar.¹⁷

Uljarica Mariju Matkovu je u njezinoj *butizi* istukao 1686. godine Miho Marušković nakon što joj je ranije izmlatio kćer, a zabilježeni su Marijine riječi: „*Nijesi je ti imo biti, ako ti je dijete što učinilo, imo si se meni tužiti Vlaše i vlaški sinu, becco od ništa!*“¹⁸

Udovica Jerolima Scarpe, Lucija, bavila se prodajom materijala od svile, raše i drugih tkanina u ulici zvanj Po među srevjare. Evidentirana je njezina prodaja od dana 12. siječnja 1716. : „*...po lakta svile za popele od prsi, dva ubruščića pritkana na konavosku, pocjelicu jednu crljenom svilom navezenu, pasance svile bijele...*“¹⁹

U Gradu su veoma poznate bile prodavačice kruha koje su najčešće same mijesile i pekly kruh, Građani su ih obično nazivali *fornarama*, pećnicama, pećaricama, a u većini slučajeva tržnicama. Tržnice se u najvećem broju javljaju u drugoj polovini 17. stoljeća (Roller, 1951:157-158).

Žene koje su radile kao tržnice najčešće su radile i posao pećarice, odnosno kruh bi mijesile i pekly te ga kasnije prodavala uz ognjište gdje se kruh pekao, a obično se sve to izvodilo u prostoru tržničinog stanovanja. Topli i mirišljavi kruh nije samo mamio građane, već i mornare s brodova u luci, seljake koji su se nakon obavljenog posla vraćali u sela u Župi, Konavlima, Primorju, turske trgovce s Ploča i Vlahe koji su s namjerom trgovanja dolazili u grad. Uloga tržnica je bila veoma značajna u svakodnevici gradskog života, stoga je imala i određenu ulogu na svečanosti proslave blagdana sv. Vlaha, kada bi pred Dvorom u prisustvu kneza izvodile ples. Na taj dan su tržnice nosile zastavu i „*dvije gostarice, jednu punu vina a drugu ulja, dva kolača i vijence sočiva, a na glavi košić i u njemu pogaču i maslinovog granja.*“ Njihov je položaj u društvu bio toliko znatan da su se često pojavljivale u djelima dubrovačkih književnika (Stojan, 2003: 151-152).

Pjesma *Tržnicam*, koja se pripisuje Antunu Gleđeviću govori upravo o njihovoj neizostavnoj funkciji u svakodnevici Grada:

„*Tržnice smo mi od grada*

potor mijesit upisane

¹⁷ Lam. Crim. sv. 29, f. 39'.

¹⁸ Lam. Crim. sv. 22, f. 177'.

¹⁹ Lam. Crim. sv. 65, f. 81'.

*utirući kruh iz mlada
imenom ovijem zvane
Art je naša glasovita
od nemala truda i brige
snagu i pamet ište i pita
i nije nigda bez fatigue...
Samo jednom riječcom milom
dostojte se naresiti
sa svijem srcem, sa svijem tijelom
pripravne smo vas služiti“ (Pavlović, 1963: 246-251)*

Usprkos znatnoj štovanosti tržnica, njihov ih je posao kadikad dovodio u probleme. Pećaricu Katarinu Lučinu je 11. rujna 1636. godine Stane, žena Andrije Slijepca nazvala zlom ženom, potom ju je istukla do krvi, a sve je uzrokovano time što je Stane donijela dvije nakisele pogače da ih ispeče, a pećarica još nije bila zapalila peć.²⁰

Tržnice nisu samo krivili zbog lošeg kruha već su često znale biti osumnjičene za špijuniranje vlasti, s obzirom na to da su se kretale na javnom mjestu i svakodnevno posluživale velik broj raznih ljudi te tako dolazile do mnogih vrijednih informacija koje su mogle posredovati vlastima (Stojan, 2003: 161).

Pećaricu Anicu Antuničinu je 31. siječnja 1624. optužio sin postolarev Ivan da ga špijunira, na što se ona nepokolebljivo branila: „Laže ko će rijeti da ja spijavam!“²¹

²⁰ Lam. Inf. For. Sv. 35, f. 95.

²¹ Lam. Int. For. Sv. 26, f. 360'

5.3. Lavaderice

Lavaderice ili lavandare su nazivi za žene koje su se bavile pranjem robe, a najviše su se javljale tijekom 17. i 18. stoljeća. Unatoč tomu što je posao pranja robe bio namijenjen sluškinjama, postojale su i one koje su se službeno nazivale praljama i koje su zarađivale perući robu. Do nezgoda je dolazilo uslijed krađe robe na gradskim fontanama, što bi uzrokovala smanjena pažnja i umor pralja, a koje su bile odgovorne za povjerenu robu. Taj su posao obično radile siromašne udovice, a unajmljivali su ih i Židovi. Pralja Marija, udovica Đura Bošnjaka, ostala je bez veće količine odjeće, nakon čega se sumnjalo, a kasnije i utvrdilo da je kradljivica Điva Hodžina s Mljeta.²² Đivu su otkrili po gaćicama koje su pripadale jednoj židovskoj ženi, a koje je kradljivica obukla i zatim se hvalila po susjedstvu (Stojan, 2003: 163).

5.4. Dojilje

U aristokratskim se, pa i u građanskim kućama smatralo da se ženu ne treba opterećivati dojenjem. Što bi žena prije prestala dojiti, to bi omogućilo češće rađanje te time i zagarantirano potomstvo (Vekarić, 2000: 77). Dojilja je uglavnom bila udata žena, a njezin muž i otac djeteta kojemu bi dojila dijete su sklapali ugovor kojim bi se odredio rok dojenja, obično devetnaest mjeseci. Znalo bi se dogoditi da bi se ugovor morao prekinuti jer bi dojilja zatrudnjela. Dojilje nisu smjele konzumirati vino jer to šteti više djeci nego njima samima. Osim toga im je savjetovano da djecu ne puštaju da ih dugo sišu, već je preporučljivije da ih češće, ali zato manje podoje (Gučetić, 1998: 177). Nazivali su ih podrugljivo i podojke, a koje Kaznačić u svojoj šaljivoj pjesmi Suze Prdonjine opisuje kao veoma iscrpljene, što je uzrokovala nekvalitetna prehrana radi osiguravanja egzistencijalnog obroka i vlastitom djetetu, ali i djetetu za čiju je prehranu bila unajmljena:

„Prema tebi sve djevojke

Shlamane su kak podojke“ (Kaznačić, 1879: 22)

Ponajviše su se cijenile dojilje kojima je vlastito dijete umrlo pri porodu. Dojilja je obično živjela u kući gospodara čije je dijete dojila, a uglavnom je uz dojenje izvodila i druge

²² *Lam. Crim. sv. 213, f. 9'*

kućanske obaveze. S obzirom na to da su aristokratska djeca provodila više vremena uz svoje dojilje negoli uz vlastite majke, očekivalo se da uz mogućnost kvalitetne prehrane dojenčeta, budu i brižne i plemenite žene. Razlog tomu je i doživotna privrženost posebno ženske dječesvojim dojiljama, stoga su ih se često njihove majke uključivale u oporuke ostavivši im sitne svote novca i darove (Janeković-Römer, 1994: 10).

Žena Tonka Stjepanovog Kunića iz Mokošice, Anica, dojila je četveromjesečnog sina Sima Matkovog iz Nuncijate 1691. godine. Osumnjičena je za gušenje djeteta, no Anica nije priznala krivicu: „Nijesam po dušu moju udušila ga, a nijesam sinoć ni žmuo vina popila“. Anica je netom nakon zločina pobjegla.²³

Ni dojilje nisu bile uvijek nedužne, pa postoje slučajevi krađe poslodavaca. Mada Ilijina s Mljeta je tako pokrala gospodaricu djeteta Marije, žene Nikole Saraca-Buća, dana 12. prosinca 1714.²⁴

5.5. Ostali ženski poslovi

Uz spomenuta se ženska zanimanja u Gradu u 18. stoljeću razvio i ženski frizerski zanat, a žene koje su se bavile uređivanjem kose nazivale su se češljericama. S obzirom na to da su korisnice njihovih usluga bile žene s vrha društvene ljestvice, u spisima sudske kancelarije gotovo da se i ne spominju (Stojan, 2003: 169).

Posao krojačice se također zadržavao u višim društvenim krugovima, što je rezultiralo izrađivanje robe sa skupom svilom, a ta je raskoš bila zakonom zabranjena ženama neplemenita roda. Uz krojačice odjeće, žene su se bavile i šivanjem drugih tekstilnih potrepština pa se tako u spisu iz 1674. spominje Kata *krpaturica*, žena Petra postolara, čiji je zadatak bio šivanje *krpatura*, toplih zimskih pokrivača za krevet ili *postelju*.²⁵

Pastirice su obično bile djevojčice, ali ponekad i ozbiljnije žene koje su se dovodile iz različitih dijelova Republike za čuvanje stoke. Mala neopreznost mogla je rezultirati lutanjem stoke po tuđim vinogradima ili mladim maslinicima, što bi nosilo sa sobom teške posljedice, pa se može reći da su stvarne pastirice potpuna suprotnost od pastirica dubrovačkih pisaca koje su živjele u idili. Konavoske bi pastirice, kao čuvari stoke što vlastite obitelji, što tuđe na prostranim pašnjacima uzduž granice prema turskom području, višeput završavale tragično kao

²³ Lam. Crim. sv. 28, f. 225, 284'-287'.

²⁴ Lam. Inf. For. Sv. 73, f. 22

²⁵ Lam. Inf. For. Sv. 73, f. 11

bespomoćni plijen na koji bi nasrnuli hajduci iz zaleđa, turski podanici Crnogorci i Vlasi (Miović-Perić, 1996: 81-91). Nesretne su pastirice nestajale s putova i njiva, iz šumica gdje bi brale drvo za ogrijev te postajale zatočenice. U takvim su situacijama mogle samo neizvjesno čekati da ih obitelj na vrijeme otkupi jer bi im se u suprotnom gubio svaki trag u dijelovima Osmanskoga Carstva (Stojan, 2003: 170).

5.6. Bahorice, vilenice i vještice

Ženin je život van obiteljskih obaveza bio njezina intima kojim je oblikovala vlastiti identitet. U svojoj je obitelji uvelike brinula o zdravlju sviju članova, a posebice svoje djece, stoga su žene oduvijek posjedovale ulogu kućne vidarice. Obično je zauzimala takvu funkciju u slučaju liječenja manjih ozljeda i rane te prilikom njegovanja razboljelih ukućana od lakših bolesti. Od raznovrsnih bi ljekovitih trava pripremala napitke, stavljala obloge i meleme na rane i opekline, a između takvih žena, postojale su i one kojima je posao išao toliko dobro da su im oboljeli tražili pomoć i izvan njihovog kućnog praga. Njihova sposobnost ozdravljenja bolesnih polazila je od spoznaja naslijeđenih obiteljskom tradicijom, odnosno prenošenjem iskustava i vještina majka njihovim kćerima. Najčešći slučajevi bili u ruralnim dijelovima Republike, ali i u gradu, a ljudi su im se uglavnom obraćali nakon neuspjelog kućnog iscjeliteljskog tretmana (Stojan, 2003: 175).

Pregledi žena spomenutog talenta nazivali su se bahoranjem, a same žene bahorice, što ističe Maja Bošković-Stulli u knjizi *Istarske narodne priče*. Nikola Nalješković u jednoj svojoj pjesmi opisuje pregled bahorice nad jednom bolesnicom:

„Prostri se ovakoj, neka te opipam!

Potom bi bahorica postavila dijagnozu:

Ti si se stravila gdigodi, vidju ja,

Ali se je razbila po tebi rabija“ (Dimitrović, Nalješković, 1873: 270)

U anonimnoj komediji *Dono Funkjelica* iz druge polovice 17. stoljeća, spominje se bahorica Andrijula, za koju se vjerovalo da iskopava u Kolorinji nekrštene (čedomorstvo) te od

njih radi razne pripravke, karakteristično vješticama: „*stelava vodu, vari ungvijente zajedno žilami od broća i s vrsim od somine u onijem loncima žicam od mjeda, ovijem s uzlim Salamunovijem na njima, koje dava godišnicam da ne mogu bređe biti, a koje su bređe, da izvrgnu*. Konavoka Andrijula je u puku bila poznata po tomu što je bila sposobna ženi „bez muške glave, travami, korijenjem i mantragulam“ napraviti dijete (Stojan, 2003: 176)

„*Sad ove travice, sad onoga zelja, tad one žile, kad onoga korijena, a kad onoga cvijeća, od česa huha i stelavam vode, čirote, dekote i ulja, i ovo ja nosim čerot koji je od zvanjega korijena ubran kad je bio mjesec pun u svomu kolu ilinštaka, osušen na mraku, obraćen put poludne zajedno s korijenom od mantragore, ubranu na isti način ilinštaka u proću dzorju, sušen na istom suncu od podne do komplite. Povijedaše moja baba Mocica da kad ga je privila i stavila njekoj mladici, imala je peset godišta i rodila je sina i kćer ujedno, er je tolike virtuti da ga na kami priviješ, on čas bi rodio.*“ (Fancev, 1932: 177).

Sposobnosti pučkih vidarica često su se uspoređivale s pričama o vilama jer su se i one smatrale iskusnim travarica kadrin ozdravljivati ljude i od najmučnijih rana i bolesti, pripremati ljekovite masti te iscjeljivati čudotvornom vodom (Đorđević, 1989: 105). Vile su svoje majstorije predavale ženama koje su tako postajale posrednice vilinskog znanja, tzv. vilenice ili viljenice, a narod je tražio njihovu pomoć u bolestima i nevoljama (Kukuljević Sakcinski, 1851: 87-104).

Krajem 17. stoljeća su izvanrednom bahoricom smatrali Katu Lučina Zeljenka, koja je liječila djecu i ljude po Konavlima, „*protrla ventuse mećala trave i stavjala rute, u zlu dobre, vina crjenoga zelja, a kad je komu febra stavila bih osjenča samoga*“²⁶. Katu su prijavili 11. studenoga 1695. zbog sumnje da je izazivala smrt sina Marina Maričevića, djeteta kojeg je majka još nosila na prsima. Došavši u Konavle 26. kolovoza, Maričević je sreo dvije Konavoke s posudom ulja te ih je zamolio da mu prodaju ulje za lijek sinu. Jedna od njih mu je obećala da će mu sutradan donijeti ulje u tikvici, s obzirom na to da je taj dan namijenila već nekom drugom ulje. Idućeg se dana dijete bolje osjećalo, sve dok se nije pojavila žena s uljem u tikvici. Nakon toga je djetetu postalo sve slabije, počelo je povraćati, a majka je pronašla i tragove krvi na peleni. Zabrinuti su roditelji poslali pismo liječniku u grad, na što je reagirala Konavoka iz susjedstva (Stojan, 2003: 190):

„*Da ovo dijete nijesu crne vještice izjeli, je li vam ko dohodio ali da ga nijeste nosili, ma mu proviđajte malo smole od trna, i zalite ga u vodi krštenoj jeda mu bolje bude, i kako smo*

²⁶ Lam. Crim. sv. 35, f. 20-150

ga zalili dijete se učini malo ko da se razabro. Da nije ko dohodio od žena uz dijete ali da ga nijesi dje nosila“, na što joj djetetova majka odgovori: „Od kad je ona ženetina donijela onu tikvicu, i kad smo ga namazali onijem uljem, odonda se ončas razbolio i krv se iz njega otvorila.“ (Stojan, 2003: 190)

Osumnjičena je žena bila kmetica Petra Gleđića iz Mihanića, a bila je znana kao vještica, kao i njena mati „zla pokosničina“. Kate se „tresla ko prut“ kada su je doveli pred roditelje djeteta, na što joj je njegova majka rekla:

„Dobro dušo, mali mi se Noko razbolio oni dan kako si ti u nas bila i donijela onu tikvicu, i veće se učinio kvazi mrtvo tijelo, niti ije niti spi, čula sam da ti umiješ djecu liječiti“ (Stojan, 2003: 190), a žena odgovori:

„Gospo, ja sam puno djece od smrti uzdigla i ozdravila, ma je mene strah na vaše dijete staviti ruku. Jaoh, žalostan, vrlo ti je bolestan, ma ćemo sad činiti da bude bolji, zašto me nijeste od prije zvali, valja da otiđem poiskati trava“ (Stojan, 2003: 190).

Roditelji dječaka su joj zaprijetili „da ne bi koje čari učinila“, a tražili su da ne radi ništa djetetu sve dok se ne vrate s mise, što je ona osporavala smatrajući da se treba čim prije pristupiti liječenju jer je dijete u teškoj situaciji. Kršćanski su simboli oduvijek bili poznati u usmenoj tradiciji o vješticama kao zaštita od njihovih zala, pa ih je tako i u ovom slučaju iskoristio svjedok na sudu govoreći da je iskala *mortar* i *pliticu* što su joj dali. Dijagnozu koju je odredila djetetu bila je „straha i pasma“, no bolest je prepoznala po djetetovim očima. Ljekovite trave je upotrijebila po uzoru na pokojnu Maricu Kanjulovu, koja je kao što sama kaže brala travice i njima liječila (Stojan, 2003: 190):

„Nabrala sam rute, u zlu dobre, vina crjanoga zelja i to sam istukla i izažela, i ono soka popilo je dijete, a istijem travami zavila ga sam i iznijela sam ga na vrata od kuće, i uzela sam dijete za vrat, i tegla sam glavom u prag gornji i nogama u donji, i rekla sam- vrat na mjesto, a kokoši na sjedalo, i rekla sam metnite dva zrnca soli u oganj, i tako su metnuli, i najposlje rekla sam, donesite vode nenačete, i kad su donijeli izlila sam u pliticu više tega stavila sam lončić koji je potego vode ma ne sve, i tako sam učinila za tri puta, i umila ga s tezijem, i stavila sam bila nožić i pantaru na kašicu što je imo popit za strašu er sam tako vidjela od rečene žene da tako čini.“ (Stojan, 2003: 190-191)

Uz spomenutu herbariju, u ovom je slučaju korištena i basma, također vrsta narodne magijske medicine u kojoj je kao lijek istaknuta retorička snaga riječi, međutim ni ta vrsta

liječnja nije urodila plodom, stoga je bahorica krenula novim postupcima. Kate je roditeljima rekla da su djetetu vještice izgrizle srce te je tražila „*smole od brštana za dat mu popiti*“. Dijete se ipak nije uspjelo izliječiti, umrlo je (Stojan, 2003: 190-191).

Očigledno je da su magijsko liječenje i čaranja dva različita pojma. Čaranje je kao čisto štetočinstvo uvelike nazočno u tadašnjoj literaturi dubrovačkih autora, a prijetnje čaranjem zaista su bile zastupljene u svakodnevicu Dubrovnika 18. stoljeća.

Mariji, ženi Nikole Rakidije, prijetila je istoimena udovica Francesca De Angelisa, govoreći joj da će „*učiniti da je muž ubije*“²⁷

Činjenica da se čaranjem mogla povratiti nečija izgubljena ljubav ili prijateljstvo dokazuje situacija iz svakodnevica Malog Stona, 20. siječnja 1712. kada je prijavljena Kata, žena Marka Lovrova iz Maloga Stona, koja se bavila čaranjem. Iako vrlo rijetko, za čaranje su znali biti optuženi i muškarci (Stojan, 2003: 197- 198).

Stojan Vilenik, Vlah s Osojnika, kojeg je ubio 9. siječnja 1696. Petar Ivanov Paljetak iz Poljica, prema riječima njegove kćeri Maruše „*bio je vilenik i poznavo je po dinariću, ma ja ne znam er mi nije povjedio*.“²⁸

S navodnim su se vješticama sukobljavali i polovinom 18. stoljeća samoprovzani sudci, najčešće njihovi prvi susjedi i sumještani, optužujući ih da su glavne uzročnice njihovih obiteljskih problema.

Niku, ženu Trojana Ilijina iz Šumeta, napao je Petar Hasanović s Brgata priprjećujući joj mačem: „*Pasja paro, taka kurvo i vještico, izjela si mi sina, hodi u mene doma da mi ga povratiš*.“ Petar ju je potom nagovorio da ide s njime prema Brgatu te da iz svojih ruku dade piti njegovom bolesnome sinu.²⁹ Sudci su ipak presudili u korist osumnjičene vještice.

Pojava vilenica, mađionica i vještica u dubrovačkom kraju, označavala je njihovu dugu zadržanost u usmenoj tradiciji, čiji su motivi ulazili i u pisanu književnost, kao i stalnu prisutnost u stvarnom životu. Završetak procesa protiv vještica polovinom 18. stoljeća nije označavao potpuni kraj i u kasnijim razdobljima. Dubrovački kazneni sud nije bio naklonjen prihvaćanju takvih tužbi, a pogotovo njihovom suđenju, budući da nisu vjerovali u vještičarske prakse. Sumnjičenje žena i vrijeđanje vješticarstvom i dalje je prevladavalo među prostim

²⁷ Lam. Crim. sv., f. 26'

²⁸ Lam. Crim. sv. 35, f. 83, 84'-89, 90-90', 108

²⁹ Lam. Crim. sv. 97, f. 178.

pukom, a naročito u izoliranim seoskim graničnim područjima, što je aktivno sve do današnjice (Stojan, 2003: 203-204)

6. PRIHVACANJE ŽENE KRAJEM 18. STOLJEĆA

Ženomrstvo je ukorijenjeno u hrvatskoj kulturi, pa tako i Dubrovniku, od srednjega vijeka, renesanse, do baroka, racionalizma i predromantizma krajem 18. i početkom 19. stoljeća. Tužbe protiv vještica koje se mogu pronaći i u 18. stoljeću, najbolji su dokaz mizoginije u hrvatskoj narodnoj kulturi. Opasnost vjerovanja ženama anticipirale su nevjernice poput Eve, Dalile ili Potifarove žene, što je razlog dugostoljetnom vjerovanju u ženinu pasivnost, nevjernost, pohotnost, tvrdoglavost, svadljivost, znatiželjnost, brbljavost, rasipnost (Stojan, 2003: 337). Žene se promatralo s prijezirom, uspoređivalo sa životinjama te prisiljavalo na šutnju, što se može dokazati srednjovjekovnom mizoginskom litanijom:

„Tvardoglava u ludosti,

Zao neprijatelj od vriednosti

Zloći prijatelj, sestra zlobi,

A u paklenoj kći hudobi.

Ne može se naći veća

Žalos, boles, trud, ni smeća.

Od ke ljudi od sfud bježe

Žena u zlobi, kad se užeže,

Raj bi u pako obratila

Huda žena i nemila...“ (Berić, 1962: 299-300)

Ženomrstvo se kao opća pojava i trend javlja u kulturnom središtu gdje se za izvor umjetničke inspiracije koristila ženska ljepota. Žižek smatra da su pretjerani napadi na žene tijekom 18. stoljeća potaknuti zasićenjem renesansne idealizirane ljubavi prema ženi koja je oduvijek gledana kao nikada privlačno stvorenje po vrlinama poput znanja ili kompetencija, već je promatrana unutar dijalektike nagona i uskrate (Žižek, 1996: 6-14).

U osamnaestom se stoljeću počinje inzistirati na jednačenju muškaraca i žena, što je temeljna vrijednost civiliziranog društva. Potiče se edukacija žene, koja je dotada isključivo brinula o obitelji i ugađala mužu, samostalnost, tendencija ka potpunom iskorištavanju života, a udaja više nije označavala prisilni, već prirodni zadatak. Što se tiče pučanki, i one su se socijalizirale, angažirajući se u uličnom životu različitim oblicima rada i trudeći se pridonijeti stvaranju nove srednje klase, čime su se sukobljavale s dotadašnjom ideologijom o ženama koje su se trebale povući u kućnu osamu kako bi ih se cijeno. Popuštanje mizoginije donijelo je i značajnost naobrazbe žena, što nije isključivo pobuđeno time da educirana majka utječe na potomstvo, već je naobražena žena postala neophodna za društvo i državu unutar novonastalih povijesnih uvjeta. Koncem osamnaestog stoljeća su i žene iz nižih društvenih slojeva počele ostvarivati redovnu naobrazbu, a izvjestan broj djevojka iz aristokratskih i dobrostojećih građanskih obitelji, koje su osnovno obrazovanje stekle uz svoju stariju braću, obrazovale su se i u inozemstvu (Stojan, 2003: 338-339).

Kućne biblioteke određenih gospođa pokazuju ne samo zavidan broj tada skupocjenih knjiga, već i djela suvremenih svjetskih pisaca i znanstvenika, što u originalu, što u talijanskom prijevodu, gdje su se čak znale naći i knjige cenzurirane od strane vlasti (Stojan, 1996: 21).

Žene su u 18. stoljeću u Dubrovniku uz vjerska djela čitale i prijevode svjetske literature, pa i njihove originale, s obzirom na to da su poneke razumjele, ali i pisale latinskim jezikom. Postaju kadre stvarati originalna književna djela i prevoditi tekstove na talijanskom jeziku, angažiraju se u političkim zbivanjima, zaintrigirane su znanostima, matematikom i drugim prirodnim znanostima. U Dubrovniku se distribuirao venecijanski znanstveni časopis *Giornale nuovo enciclopedico*, kojeg su gospođe s velikom radoznalošću čitale. Dubrovkinje su se uz navedeno otpočele okretati prema novim modnim trendovima, inspirirane francuskim salonima, što je ujedno potaknulo i njihov interes prema pjevanju, plesu, premda su uvijek vladale kritike domaćih tradicionalista koji su to pripisivali „učenju gizdi po frančezijem zakonima“ (Stojan, 2003: 339).

Dubrovkinje su promjenom njihova statusa u društvu i dalje vodile računa o vlastitoj vjeri, što dokazuje i njihova literarna djelatnost ispunjena vjerskim elementima. Međutim, očigledno je da su novi kulturni i znanstveni zaokret popustili tradicionalna pravila ženskog ponašanja. Usprkos tomu što stranci mogu primijetiti karakterističnu razliku europskih žena i Dubrovkinja koje se još dugo ustručavale, ipak više ne žive toliko osamljениčki, zarobljene kućanskim poslovima. Limitiranje ženine slobode kretanja pomalo je popuštalo, a djevojke su počele izlaziti na svoje prozore, što je nekada bilo strogo zabranjeno (Stojan, 2003: 339-340)

Obrazovanu ženu osamnaestog stoljeća karakterizirali su saloni, ljepota, ljubav, moda, ali i svjetovnost koju su mrzitelji žena nazivali bolešću stoljeća. Situacija se u puku također znatno promijenila, stoga su i neuke sluškinje nastojale zauzeti željenu poziciju u kući. Proste pučke i seoske žene osjećale su se slobodnijima boriti se protiv nepravde, pa su nerijetko prijavljivale vjerenike koji bi prekinuli vjeridbeni ugovor i napustili ih, višeput u drugom stanju. Žene su se okuražile i oduprijeti se obavezi zvanom *korta supra korti*, u prijevodu vrata nasuprot vratima, što je označavalo istovjetnu vrijednost obiteljskog ugleda obje ženidbene strane, a u potpunosti je isključivala strance, a katkada i onemogućavala brakove unutar plemićkoga kruga, no pripadnike dviju struja, *salamankeza i sorboneza*. Žena je bila sklona raskidanju s konvencionalnom ženidbenom tradicijom, što dokazuje slučaj plemkinje Marije Giorgi Bona koja dozvoljava svojoj mlađoj kćeri udaju za francuskog časnika, neplemića i stranca, uvažavajući kćerin zaljubljenost, što kasnije uzrokuje konflikte s vlastitim sinovima. Ni u nižim se slojevima društva nije tolerirala udaja za stranca (Stojan, 2003: 340-341).

Žena *soldata* Petra Čikata, Kata, ocrnjivala je Mariju, ženu postolara Nikole Pilate, sljedećim riječima: „*Ti si udala kćer za forestjera Šijera i tuđa ki si kurva...*“³⁰

Žene koje su se udavale za strance, bile su osuđene od strane društva, a o njima su pisali i dubrovački autori poput Orsata Pucića i Antuna Paska Kazalija. Takvu su ženu smatrali neprihvaćenom u okviru tadašnje pojmove idealne žene, nemoćne, beskarakterne, ovisne o mužu i autoritativnim moralnim pravilima (Stojan, 2003: 341).

³⁰ Lam. Crim. sv. 179., f. 114, 125, 191.

7. ZAKLJUČAK

Tema je ovog završnoga rada *Žena u arhivskim pričama Dubrovačke Republike*. Sagledani su razni arhivski dokumenti i zapisnici preuzeti iz Državnog arhiva u Dubrovniku, koncizni u dvjestotinjak godina postojanja Republike, iz čega je neizbježno opaziti enorman broj kobnih situacija u kojima su se zaticale žene željne slobode. Žena je stereotipno promatrana kao objekt tvrdokorno određen za ulogu kućanice, majke i supruge. Usprkos tomu, nastojeći se izboriti za svoja prava, osloboditi nepravde i nasilja, neprestano se suprotstavljala nadređenima. Uslijed osude žene na minimalna kretanja van kućnih granica, njezini su izlasci promatrani s prekomjernom dozom nepovjerenja, stoga su i same odgovarale za moguće neprilike i nevolje. Zapisnici obiluju dramatičnim sudbinama dovedenih do samoubojstava, podnošenja seksualnih napada, sakaćenja i sličnih činova, kao neminovan rezultat mizoginije.

Kretanja žena obično su bila uvjetovana radnom aktivnošću, odnosno motivirano željom za egzistencijalnom sigurnošću, što je označavalo prvi korak u borbi za prava žena. U stremljenju za svakim oblikom neovisnosti, žena je nalazila zanimanje dostojno njezinom društvenom položaju, što zbog bolje ekonomske pozicije, što zbog potrebe za raskidanjem predrasuda o njezinoj nesposobnosti.

S obzirom na to da je ženomrstvo u Dubrovniku dominiralo još od srednjeg vijeka, žena je vrlo kasno uspjela doći do dostojne pozicije u društvu. Premda je njezina pozicija osobito ovisila o povijesnim okolnostima, tradicijska je stega označavala prevladavajući okov. Po uzoru na europske revolucionarne promjene u osamnaestom stoljeću dolazi do preokreta u dotadašnjim odnosima prema ženama. Javlja se potreba za emancipacijom i socijalizacijom žene, koju se nastojalo uvažavati i smatrati dragocjenošću civiliziranog društva.

Arhivske su priče zasigurno predočile status nekadašnje žene, neusporedive s današnjom, što suvremenom čitatelju omogućuje vjerodostojno uživljavanje u atmosferu i duh vremena Republike.

8. SAŽETAK

Žena u arhivskim pričama Dubrovačke Republike

Na temelju zabilježenih sudskih spisa s Kaznenog suda u Dubrovniku te sudskih istraga i prijava, prikazuju se arhivske priče koje obogaćuju povijesni duh iz razdoblja Dubrovačke Republike, ulazeći u intimu društva i pojedinaca. Cilj je završnoga rada staviti naglasak na položaj žene u vrijeme Republike, njezin status u društvu, ograničenu slobodu kretanja te naposljetku pokušaj jednačenja s muškarcem, kao posljedica dugostoljete mizoginije.

Ključne riječi: arhivske priče, Dubrovačka Republika, žena, mizoginija

SUMMARY

Women in archive stories of the Republic of Ragusa

Based on noted court records from the Dubrovnik Criminal court and judicial investigations and reports, archive stories, which enrich the historical spirit of the period of Republic of Ragusa, are displayed by entering the intimate sphere of the society as well as the individual. The objective of this bachelor thesis is to accentuate the position of women in the Republic of Ragusa era, their social status, their restricted freedom of movement and lastly, the attempt of their equation with men, as the consequence of misogyny that lasted for centuries.

Keywords: archive stories, Republic of Ragusa, women, misogyny.

9. LITERATURA

1. **Antolović**, Josip. 1998. *Duhovni velikani sveci katoličke crkve*. 2. sv. Zagreb: Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu.
2. **Berić**, Dušan. 1962. Jedna malo poznata pjesma Mavra Orbina. U: *Mogućnosti* 9/3, str: 299-300.
3. **Bruerović**, Marko. 1967. Vjera iznenada. U: *Komedije VII. I VIII. stoljeća*, ur. Marko Fotez. Zagreb: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, sv. 20, Matica hrvatska – Zora.
4. **Dimitrović**, Nikola i Nikola **Nalješković**. 1873. *Pjesme Nikole Dimitrovića i Nikole Nalješkovića*, ur. Vatroslav Jagić i Gjuro Daničić. Zagreb: Stari pisci hrvatski sv. 5, JAZU.
5. **Držić**, Marin. 1979. *Djela*, pr. Frano Čale. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber.
6. **Fancev**, Franjo. 1932. Četiri dubrovačke komedije. U: *Građa za povijest književnosti hrvatske* 11, str: 161-185.
7. **Gross**, Mirjana. 1996. Susret historije i antropologije. *Narodna umjetnost* 33/2, str: 71-87.
8. **Gučetić**, Nikola. 1998. *Upravljanje obitelji*, prevela Maja Zaninović. Zagreb: Biblioteca Scopus.
9. **Janeković-Römer**, Zdenka. 1994. *Rod i grad*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
10. **Karlaravis-Bremer**, Ute. 1991. Identitet žene u bajkama - Pepeljuga i princeza. U: *Simboli identiteta*, ur. Dunja Rihtman Augustin, Zagreb.
11. **Kofman**, Sarah. 2000. Tabu djevičanstva. *Kruh i ruže* 14, str: 36-39.
12. **Kukuljević Sakcinski**, Ivan. 1997. *Putne uspomene*. U: *Ivan Kukuljević Sakcinski*, pr. Nikola Batušić. Zagreb: *Stoljeće hrvatske književnosti*, Matica hrvatska 1997.
13. **Kurelec**, Fran. 1866-1868. *Runje i pahuljice*. Zagreb: Dragutin Albrecht.
14. **Lonza**, Nella. 1996. Tri priče o strasti i časti iz 18. stoljeća. U: *Dubrovački horizonti* 36, str: 6-11.
15. **Miović-Perić**, Vesna. 1996. Konavoske robinje(1670-1770). U: *Dubrovački horizonti* 36, str: 81-91.
16. **Nikolić**, Zrinka. 2000. Zaruke i vjenčanja u srednjovjekovnom Dubrovniku. U: *Otium* 4/1-2, str: 77-84.
17. **Novak**, Slobodan Prosperov. 1990. Ideja o ženi u hrvatskoj renesansnoj književnosti. *Dubrovnik* 1/1-2, str: 145-158.

18. **Novak**, Slobodan Prosperov. 1997. *Povijest hrvatske književnosti. Od humanističkih početaka do Kašićeve gramatike 1604*, sv. 2. Zagreb: Antibarbarus.
19. **Roller**, Dragan. 1951. *Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću*. Zagreb: Građa za gospodarsku povijest Hrvatske, knj. 2, JAZU.
20. **Stojan**, Slavica. 1996. U salonu Marije Giorgi Bona. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku.
21. **Stojan**, Slavica. 2003. *Vjerenice i nevjernice: žene u svakodnevici Dubrovnika (1600.-1815.)*. Zagreb - Dubrovnik: Prometej.
22. **Vekarić**, Nenad i dr. 2000. *Vrijeme ženidbe i ritam poroda*. Zagreb - Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku.
23. **Vetranović**, Mavro. 1871. *Pjesme Mavra Vetranovića Čavčića*, ur. Vatroslav Jagić i Ivan August Kaznačić. Zagreb: Stari pisci hrvatski sv. 3, dio 1, JAZU.
24. **Žižek**, Slavoj. 1996. Dvorska ljubav i mazohizam. U: *Treći program hrvatskoga radija* 49/50, str: 6-14.